

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«Розвиток довільної уваги у старших дошкільників засобами
інноваційних технологій»**

Виконала: студентка 2 курсу
Dob1-M17z групи, спеціальності 012
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Чернятинська Наталія Степанівна

Керівник: Газіна І.О.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: Лебідь І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Глава 1. Теоретичне обґрунтування проблеми розвитку довільної уваги у дітей старшого дошкільного віку засобами інноваційних технологій.....	9
1.1 Поняття уваги у наукових психологічних дослідженнях.....	9
1.2 Психолого-педагогічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	19
1.3 Особливості розвитку уваги у дітей старшого дошкільного віку.....	24
1.4 Цікавий математичний матеріал як засіб розвитку довільної уваги у старших дошкільників	30
Висновки до 1 розділу.....	40
Розділ 2. Емпіричне дослідження розвитку довільної уваги дітей старшого дошкільного віку засобами інноваційних технологій.....	43
2.1 Організація емпіричного дослідження.....	43
2.2 Розвиток довільної уваги дітей старшого дошкільного віку за допомогою цікавого математичного матеріалу (формувальний експеримент).....	47
2.3 Виявлення особливостей довільної уваги у старших дошкільників та аналіз ефективності формувального впливу проведеного дослідження.....	69
Висновки до 2 розділу.....	77
Загальні висновки.....	79
Список використаних джерел.....	81
Додатки.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток педагогічної науки в Україні характеризується пошуком нових підходів до побудови навчально-виховного процесу. Законами України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", державними національними програмами "Освіта" ("Україна ХХІ століття") та "Діти України" визначено, що особливої ваги набувають питання єдності виховних впливів на дитину протягом тривалого періоду становлення особистості, починаючи з дошкільного дитинства, чим має бути забезпечене формування у дитини стійких суспільно значущих способів поведінки, здатності до самостійного критичного мислення, соціальної і моральної зрілості. При цьому одним із важливих напрямків виховного процесу вважається розвиток інтелектуальних здібностей дошкільників. Своєю чергою, цей розвиток неможливий без формування високих параметрів для такого когнітивного процесу як увага.

Увага має величезне значення в житті людини. Саме вона робить наші психічні процеси повноцінними. Відомо, що дивитися і бачити, слухати і чути – далеко не одне й те саме. Тільки увага дає нам можливість бачити, чути, в повному розумінні цього слова сприймати оточуючу дійсність. Увага має велике значення для будь-якої діяльності, особливо для навчання.

Розвивати й удосконалювати увагу так само важливо, як і вчити письму, рахуванню, читанню. Особливо важливим видом уваги є довільна увага, яка дозволяє дитині ефективно і продуктивно діяти тривалий час, виконувати навчальні завдання. Саме той час, коли психіка дошкільника "дозріває" і починає характеризуватися довільністю когнітивних процесів (уваги, пам'яті), вважається, що дитина готова до навчання в школі і може успішно опановувати навчальний матеріал. Тому дошкільний період, і, головним чином, старший дошкільний вік, є найважливішим періодом у житті дитини.

Актуальним видається дослідження проблеми розвитку довільної уваги дітей старшого дошкільного віку шляхом використання сучасних інноваційних технологій, зокрема тих, які стосуються формування елементарних математичних уявлень.

Актуальність дослідження визначається визначається також недостатньою дослідженістю проблеми розвитку довільної уваги у старших дошкільників, а також впливу засобів цікавого математичного матеріалу на становлення довільної уваги дитини. Тому адекватний розгляд ресурсів ігрової діяльності та вивчення умов, які дозволяють їй максимально ефективно впливати на різні сторони дитячого розвитку, насамперед – на формування у дошкільників довільної уваги, забезпечують успішність його розвитку, навчання і виховання.

У вітчизняній психології проблема уваги розглядалася з різних теоретичних позицій. Фундаментальне значення мають роботи Л. С. Виготського, який розглядає увагу в рамках культурно-історичної теорії, і Д. Н. Узнадзе, який вивчає увагу з позицій психології установки [23; 24; 67]. У руслі діяльнісного підходу даний напрямок представлено такими відомими вітчизняними психологами як П. Я. Гальперін, О. Н. Кокун [28; 39]. На сучасному етапі розвитку психологічної науки велика увага приділяється вивченню вікової динаміки розвитку уваги. Цій проблемі присвячені дослідження І. Л. Баскакової [9].

Психічний розвиток дитини, формування її когнітивних здібностей неодноразово знаходили своє відображення у психолого-педагогічній літературі. Віковим аспектам розвитку дошкільників присвятили свої праці Л. А. Венгер, Т. В. Дуткевич, Т. М. Зелінська О. Л. Кононко, В. С. Мухіна, Л. Ф. Обухова, М. В. Савчин, О. В. Скрипченко та ін. [19; 21; 35] Питаннями розвитку уваги займалися такі науковці як: І. Л. Баскакова, П. Я. Гальперін [9; 28]

Аналіз практики дошкільних установ показує, що педагоги часто використовують репродуктивні методи навчання. Але існує цілий арсенал

засобів розвитку довільної уваги. Одним з них виступає цікавий математичний матеріал. Проблеми цікавості присвячені праці з психології та педагогіки (Ю. К. Бабанський, К. А. Лигалова, Д. І. Трайтак, І. Д. Синельникова, Н. І. Гамбург і ін.).

Гальперін вважав цікавість головним засобом, що допомагає складні наукові істини робити доступними для непосвяченого людини, дивувати, порушувати в ньому процеси мислення, спостережливість, сприяти активному пізнавальному відношенню до навколишніх явищ дійсності [28, с. 17].

Об'єктом дослідження є довільна увага дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови формування і розвитку довільної уваги старших дошкільників засобами цікавого математичного матеріалу

Мета дослідження: теоретично дослідити та довести на практиці ефективність застосування інноваційних технологій (цікавого математичного матеріалу) для розвитку довільної уваги дітей старшого дошкільного віку.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань:**

- Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження.
- Дати загальну характеристику змісту поняття довільна увага та проаналізувати особливості їх формування в дошкільному віці.
- Дослідити проблему ролі інновацій у системі навчання та виховання дітей дошкільного віку.
- Теоретично обумовити роль інновацій (цікавого математичного матеріалу) у формуванні довільної уваги дітей дошкільного віку.
- Розробити систему занять з використанням інноваційних математичних технологій у навчально-виховному процесі ЗДО.

- Провести діагностику і визначити рівень сформованості довільної уваги старших дошкільників на початковому етапі експериментальної роботи.
- Розробити та експериментально апробувати методику роботи з дітьми дошкільного віку з метою формування та розвитку їх довільної уваги на основі використання інноваційних математичних технологій.
- У ході контрольного експерименту перевірити ефективність експериментальної методики.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що в разі використання інноваційних технологій, зокрема тих, які стосуються формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку, відбуватиметься інтенсивний розвиток довільної уваги старших дошкільників.

Методи дослідження:

1. теоретичний (аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження);
2. соціолого-педагогічний (спостереження, тестування і аналіз діагностики);
3. експериментальний (проведення констатувального, формувального та контрольного етапів).

Теоретичну базу дослідження склали наукові та методичні праці сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених: психологів, педагогів та мистецтвознавців.

Відтак, сама постановка теми досліджуваної проблеми зумовила необхідність її розгляду у поєднанні таких наукових галузей, як: педагогіка, психологія, методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Окрім уже вище названих психологів важливими для дослідження даної проблеми є праці педагогів та психологів в галузі дошкільної педагогіки та психології.

Велике значення для розробки сучасних підходів та методів навчально-виховної роботи в сучасних дошкільних навчальних закладах

мають концепції розвитку українського дошкілля, розроблені Л. Артемовою, Г. Беленькою, З. Борисовою, Т. Поніманською, А. Сорокіною [2-5; 10; 15; 46; 51].

Дослідження психологічних особливостей розвитку особистості дитини дошкільного віку містяться в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів Т. Дуткевич, Д. Ельконіна, Е. О. Смиронова [28; 29; 50; 55 60]. Так на значенні дошкільного дитинства в процесі виховання особистості акцентує увагу автор концепції особистісних цінностей, відомий український вчений І. Бех, наголошуючи на тому, що саме в цей віковий період «...починають формуватися високі соціальні мотиви і благородні почуття». У той же час, дослідник підкреслює, що однією з головних умов ефективного виховання дошкільників є врахування їх вікових психофізіологічних особливостей [12, с.158-159]. Також слід виділити роботи О. Кононко, зокрема її монографію «Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід)». У даній праці авторитетна українська вчена, досліджуючи психологічні механізми та педагогічні умови особистісного становлення дітей дошкільного віку, зокрема, велику увагу приділяє формуванню їх свідомості та самосвідомості. При цьому, на наш погляд, є важливим її висновок, що такі види діяльності дошкільника як самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання, саморегуляція, які в цьому віці лише зароджуються, відіграють важливу роль в його особистісному становленні [38, с.68].

Проблеми формування основ математики (елементарних математичних уявлень) у дітей дошкільного віку висвітлюються в роботах А.Белошистої, І.Газіної, Л.Метліної, Т.Гарунтаєвої та К.Щербакової [11; 26; 27; 46; 47; 64; 71; 72].

Власне логіко-математичний розвиток дошкільників став предметом досліджень Н.Баглаєвої, І.Газіної, А.Єрменчук, В.Старченко, Л.Тихомирової [9; 26; 27; 36; 61; 62; 65]. Методиці використання різноманітних дидактичних ігор, вправ та логічних завдань в процесі формування основі логіко-

математичного мислення дітей дошкільного віку присвятили свої дослідження Л.Артемова, Н.Баглаєва, А.Бурова, Л.Венгер, І.Газіна, В.Крушинська, І.Стародубцева [3-5; 9; 16; 26; 27; 16-18; 63].

Теоретична значимість дослідження полягає, в накопиченні теоретичного матеріалу з проблеми розвитку довільної уваги у старшого дошкільника засобами цікавого математичного матеріалу.

Практичне значення дослідження. Матеріали дипломного дослідження можуть бути використані вихователями безпосередньо в практичній роботі з дітьми дошкільного віку, студентами для підготовки до семінарських занять, написання кваліфікаційних робіт та під час педагогічної практики, батьками при підготовці дитини до навчання в школі.

Структура дослідження. Робота структурно складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження діяльності педагога з розвитку довільної уваги у старшого дошкільника за допомогою цікавого математичного матеріалу дозволяє відзначити, що дана проблема комплексна і багатоаспектна. Її вивченням займалися такі вчені, як Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін та інші. Але в цій галузі знань існує ще багато нерозкритих питань.

Проведений аналіз психологічної літератури дозволив з'ясувати, що старші дошкільники відрізняються досить високим рівнем розумового розвитку. У цей час формується певний обсяг знань і навичок, інтенсивно розвивається довільна форма уваги, пам'яті, мислення, уяви, спираючись на які можна спонукати дитину слухати, розглядати, запам'ятовувати, аналізувати.

У даний час довільна увага розуміється як діяльність, спрямована на контроль поведінки, підтримання стійкої виборчої активності. Воно має свої характеристики і причинний обумовленість. Розвиток уваги в дитячому віці проходить ряд послідовних етапів.

Основною формою організації і проведення розвиваючих занять з дошкільнятами є розвиваюча гра – специфічна, повноцінна і досить змістовна для дітей діяльність, що має свої спонукальні мотиви і способи дій. Математичні розваги – головоломки, ребуси, лабіринти – цікаві за змістом, цікаві за формою, відрізняються незвичністю рішення, парадоксальністю результату.

Рішення цікавих завдань в старшому дошкільному віці сприяє формуванню і вдосконаленню розвитку загальних розумових здібностей, довільної уваги, інтересу до вивчення математики у дітей в подальшому, кмітливості, кмітливості.

У ході емпіричного дослідження, нами були вивчені особливості розвитку довільного уваги у старшого дошкільника за допомогою цікавого математичного матеріалу.

Нами була розроблена і апробована програма з розвитку довільної уваги старших дошкільників за допомогою цікавого математичного матеріалу. Для оцінки ефективності програми проводилися діагностичні заходи до і після формувального етапу експерименту. Дані експериментальної групи підтвердилися результатами дослідження в контрольній групі.

Було виявлено, що довільне увагу старшого дошкільника має певну динаміку, через розбудову його за допомогою цікавого математичного матеріалу.

Таким чином, гіпотеза дослідження підтвердилася. Завдання дослідження виконані, цілі досягнуті.

Результати проведеної роботи є діагностичний матеріал, на основі якого психолог дитячого садка і вихователі можуть розробити спільно програму розвитку довільної уваги старшого дошкільника за допомогою цікавого математичного матеріалу і апробувати її на базі свого ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова И. В. Проблема личностной идентичности. Психология самосознания. Хрестоматия. Самара : Изд. дом «БАХРАХ-М», 2003. С. 471-487
2. Артемова Л. Моделі структур дидактичної гри та ігрових стосунків. Дошкільне виховання. 2005. № 4. С. 6-7
3. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися // Дошкільне виховання. 2000. №5. С. 6-7.
4. Артемова Л. В., Богущ А. М., Лисенко Н. В., Стельмахович М. Г. Актуальні проблеми українського національного дошкілля. Івано-Франківськ, 1995. 320 с.
5. Артемова Л. В., Янківська О. П. Дидактичні ігри і вправи у дитячому садку. Київ : Радянська школа, 1977. 128 с.
6. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільників // Дошкільне виховання. 1999. № 7. С. 5-7.
7. Баглаєва Н, Логіко-математичні ігри // Палітра педагога. 2000. №1. С. 14-17
8. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
9. Баскакова И.Л. Внимание дошкольника, методы его изучения и развития. Изучение внимания школьников. Москва : Московский психолого- социальный ин-т., 1995. 64 с.
10. Беленька Г. В. Експериментування – крок до пізнання // Дошкільне виховання. 2007. №5. С. 7-10.
11. Белошистая А. В. Формирование и развитие математических способностей дошкольников. Москва : ВЛАДОС, 2003. 400 с.
12. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.

- 13.Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : Либідь, 2003. 204 с.
- 14.Борисова З. Проблема гри в педагогічній теорії // Дошкільне виховання. 2005. №12. С. 6-7
- 15.Бреслав Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве : Норма и отклонения. Москва : Педагогика, 1990. 144 с
- 16.Бурова А. Дидактичні ігри: організація та керівництво // Дошкільне виховання. 2002. №7. С. 12-14
- 17.Бурова А. Математика у дидактичних іграх // Дошкільне виховання. 2004. №8. С. 27
- 18.Бурова А. Організація ігрової діяльності в дошкільному навчальному закладі : Методичні рекомендації // Дошкільне виховання. 2007. №10. С. 8-13
- 19.Венгер Л. А., Дьяченко О. М. Игры и упражнения по развитию умственных способностей у детей дошкольного возраста. Москва : Просвещение, 1989. 127 с.
- 20.Веретеннікова О. О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою Київ : Вища школа, 1979. 365 с.
- 21.Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с
- 22.Волкова Т. Н. 1000. Творческие игры, задания и тесты для развития памяти и внимания у детей 6-12 лет. Донецк : ООО ПКФ "БАО", 2005. 240 с.
- 23.Выготский Л. С. История развития высших психических функций. Собр. соч. Т.3. Москва : Педагогика, 1983. 423 с.
- 24.Выготский Л. С. Мышление и речь. Собр. соч. Т. 2. Москва : Педагогика, 1982. 68 с.
- 25.Воронцова О. Б. Цікава математика // Дошкільний навчальний заклад. – 2007. №12. С. 30-31

26. Газіна І. О. Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. 224 с.
27. Газіна І. О. Розвиток логічного мислення у дітей дошкільного віку: Методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2010. 172 с.
28. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. Москва, 2006. 277 с.
29. Гамезо В. М., Петрова Е. Л., Орлова Л. М. Возрастная и педагогическая психология. Москва, 2003. 512 с.
30. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання // Рідна школа. 2004. №6. С. 15-17
31. Грибанова О. К., Колечко В. В., Пасека А. М., Щербакова К. Й. Математика дошкільнятам. Пер. з рос. Київ : Рад. шк., 1990. 112 с.
32. Долинна О. П., Низковська О. В. Організована навчально-пізнавальна діяльність дітей у дошкільному закладі // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2010. №7. С. 14-26.
33. Дошкільна педагогіка / За ред. В. І. Ядешко, Ф. А. Сохіна. Київ : Вища школа, 1981. С. 264-300
34. Дудова Т. Дидактична гра – господиня навчального процесу // Дошкільне виховання. 2004. №7. С. 24-25
35. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2007. 320 с.
36. Єрменчук А. І. Навчання дітей логіки в різних вікових групах дошкільного навчального закладу. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко, 2006. 88 с.
37. Зайцева Л. І. Математична компетентність: диференційований підхід // Палітра педагога. 2004. № 2. С. 16-17.

- 38.Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності старших дошкільників: метод. посіб. Харків : Веста : Ранок, 2008. 160 с.
- 39.Кокун О. М. Психофізіологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 184с.
- 40.Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с
- 41.Конфорович А. Г., Лебедева З. Є. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Київ : Вища школа, 1976. 232 с.
- 42.Кравцов Г. Дитяча гра та цілеспрямоване навчання // Дитячий садок. 2006. №45. С. 2-3.
- 43.Кричковська Т. Д. Психологія дошкільного віку : Навч.-метод. посібник. Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. 61 с.
- 44.Крушинська В., Мацюк Л. Дидактичні ігри та вправи з математики / Дошкільне виховання. 1991. №5. С. 10-14.
- 45.Ломака Л. І. Проблема ціннісного пізнання в навчальній діяльності // Педагогіка і психологія. 1997. №1. С. 160-165
- 46.Метлина Л. С. Математика в детском саду. Москва : Просвещение, 1984. 256 с.
- 47.Метлина Л. С. Занятия по математике в детском саду: (Формирование у дошкольников элементарных матем. представлений). Пособ. для воспитателя дет. сада. 2-е изд., доп. Москва : Просвещение, 1985. 223 с.
- 48.Надточуй В. І гра, і навчання // Дошкільне виховання. 2007. № 9. С.21-23.
- 49.Немов Р.С. Психология : В 3 кн. Москва : Просвещение, Владос, 1995. Кн. 1 : Общие основы психологии. 576 с.
- 50.Немов Р.С. Психология : В 3 кн. Москва : ВЛАДОС, 2001. Кн. 3 : Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. 640 с.

51. "Обережно: дитина!" : В. О. Сухомлинський про важких дітей: тематич. зб. Луганськ, 2008. 264 с.
52. Павлов И.П. Мозг и психика : Избранные психологические труды. Москва : Ин-т практ. психологии, 1996. 320с.
53. Плетеницька Л. С., Крутій К. Л. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя : ЛППС, 2002. 156 с.
54. Подьяков Н. Н. Развитие допонятийных форм мышления в дошкольном детстве. Автореф. дис. канд. психологічних наук. Москва, 1974. 22 с
55. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
56. Психодіагностика / Л. Терлецька, О. Главник. Київ : Шкільний світ, 2002. 112с.
57. Психологічна енциклопедія : А - Я / О. Степанов (авт.-упоряд.). Київ : Академвидав, 2006. 424с.
58. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Зелінська Т. М., Ставицька С. О. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Каравела, 2008. 399с.
59. Смиронова Е.О. Психология ребенка. Москва, 1997. 287 с.
60. Сорокина А. И, Дошкольная педагогіка. Москва : Просвещение, 1951. 352 с.
61. Старченко В. Логіко-математичний аспект дошкільної освіти // Дошкільне виховання. 2005. №7. С. 22-23.
62. Старченко В. Навчання математики: сучасний погляд // Дошкільне виховання. 2008. №7. С. 19-21.
63. Стародубцева И. В., Завьялова Т. П. Игровые занятия по развитию памяти, внимания, мышления и воображения у дошкольников. Москва : Аркти, 2008. 72 с.

- 64.Тарунтаева Т. В. Развитие элементарных математических представлений у дошкольников. 2-е изд., испр. Москва : Просвещение, 1980. 64 с.
- 65.Тихомирова Л. Ф., Басов А. В. Развитие логического мышления детей. Ярославль : Гринго, 1995. 240 с.
- 66.Ткачук Т. Ігротерапія як спосіб підвищення пізнавальної активності // Палітра педагога. 2002. №3. С. 5-7.
- 67.Узнадзе Д. Н. Общая психология. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 412 с.
- 68.Фесюкова Л. Б. Розвивальні ігри для дітей 4-7 років. Харків : Веста : ТОВ Видавництво «Ранок», 2007. 144 с.
- 69.Харченко А. А. Підготовка дітей до школи : Програма та методичні рекомендації навчання та виховання дітей, не охоплених суспільним дошкільним вихованням. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 108 с.
- 70.Широкова Г. А. Справочник дошкольного психолога. Ростов на Дону : Феникс, 2003. 384 с
- 71.Щербакова К. Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : Навч. посіб. Київ : Вища школа, 1996. 240 с.
- 72.Щербакова Е. И. О математике малышам. Київ : Радянська школа, 1984. 64 с.
- 73.Эльконин Д. Б. Детская психология. Москва : Академия, 2006. 384 с.
- 74.Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с